

УДК 811.161.2

Ю. В. Громик – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Волинського державного університету імені Лесі Українки

Особливості іменної словозміни в українських говірках берестейсько-пінського Полісся (на матеріалі записів місцевого фольклору)

*Роботу виконано на кафедрі історії та культури
української мови ВДУ ім. Лесі Українки*

У статті проаналізовано характерні особливості словозміни іменника, прикметника та займенника українських говірок берестейсько-пінського Полісся, відбиті в записах місцевого фольклору. Більшість прокоментованих морфологічних явищ берестейсько-пінських говірок – власне українські інновації, ареал яких охоплює всі північноукраїнські діалекти.

Ключові слова: говірка, словозміна, іменник, прикметник, займенник, відмінок, форма, флексія, аналогія.

Y.Hromyk. Features of noun's case inflection in sayings of Brest-Pinsk Polissya (on the base of local folklore notes)

The characteristic features of case inflection of nouns, adjectives, pronouns in Ukrainian sayings of Brest-Pinsk Polissya reflected in the local folklore notes are analyzed in the article. Majority of morphological facts of Brest-Pinsk's sayings that were commented in article – are Ukrainian innovations, area of which includes all the North-Ukrainian dialects

Key words: sayings, case inflection of nouns, adjectives, pronouns, case form, form, ending, analogy.

Актуальність вивчення іменної словозміни в окресленому ареалі зумовлена тим, що статус берестейсько-пінських говірок, розміщених на межі зіткнення двох близькоспоріднених мов, дотепер залишається предметом наукових суперечок. Сучасні білоруські діалектологи залучають цей ареал до південно-західного наріччя білоруської мови. Дані українських дослідників свідчать про належність місцевих говірок до українського діалектного простору. Достовірність одного з таких тверджень можна довести в процесі аналізу діалектних явищ на рівні словозміни іменних частин мови. Надійним джерелом фактичного матеріалу може слугувати двотомний збірник “Песенны фальклор Палесся”, упорядкований білоруським дослідником Володимиром Роговичем.

Основні причини існування діалектних відмінностей у системі словозміни зводяться переважно до двох факторів: у частині говірок збережені архаїчні словоформи, давно втрачені абсолютною більшістю українських говорів; у деяких говорах розвинулися інновації, які з певних причин не охопили всієї українськомовної території чи поширилися на ній не однаковою мірою. Виразних морфологічних архаїзмів говірки берестейсько-пінського ареалу зберегли порівняно небагато. Основними ж причинами поширення морфологічних інновацій стали граматична аналогія та типові для певної говірки фонетичні процеси.

Так, у називному відмінку однини в іменниках І відміни м'якої та мішаної груп в наголошеній позиції спостережено типову для говірок берестейсько-кобринської¹ групи флексію *-е*, що відбиває підвищення і звуження артикуляції [a] > [e] після м'яких приголосних: *зэмле* (ПФП II, 507). Унаслідок ствердіння історично м'якого свистячого [ц'] та вібранта [р'] за схемою твердої групи у називному відмінку однини оформлені іменники типу *вэчэра* (ПФП I, 18), *зымліца* (ПФП I, 148), *ластавіца* (ПФП I, 17), *свэтыца*

¹ В українській діалектології берестейсько-пінський ареал традиційно поділяється на чотири говіркові групи: західну, центральну (берестейсько-кобринську), східну (пінську) та південно-центральну острівну (Назарова, 39).

(ПФП I, 18), *травыца*, *водыца* (ПФП I, 24), *мэтэлыца* (ПФП I, 80), *нэчысныца* (ПФП I, 40), *богатырныца* (ПФП II, 303), *п'яныца* (ПФП I, 18), *масленіца* (ПФП I, 17).

У родовому відмінку однини іменники I відміни м'якої та мішаної груп мають флексію *-и* – типовий для цього говіркового масиву рефлекс давнього **ě* або ж наслідок вирівнювання за зразком форм твердої групи: *однэй² нэдiлы* (ПФП I, 131), *сэрод нэдiлы* (ПФП II, 128); в іменниках з основами на свистячий та шиплячий таке закінчення відбиває також депалаталізацію відповідного історично м'якого консонанта: *травыцы*, *водыцы* (ПФП I, 24), *ганучы* (ПФП II, 249), *огорожы* (ПФП I, 73), *до тэй дiвчы* (ПФП I, 227). У частині говірок у результаті аналогії до форм м'якої та мішаної груп іменники твердої групи в родовому відмінку однини отримали флексію *-і*: *з-за горі* (ПФП I, 467), *з-пуд горі* (ПФП I, 282). У випадках *в мэй дiвоньцы* (ПФП II, 119), *у мамоньцы мэй* (ПФП II, 247) флексія *-и* та наслідок другого перехідного пом'якшення задньоязикового свідчать про результат вирівнювання форм родового однини за зразком давального відмінка.

У давальному-місцевому відмінках однини іменники I відміни засвідчені з флексіями *-е* та *-и*, що представляють собою типові для цього ареалу рефлекси **ě*, перед якими кінцевий приголосний основи ствердів: *в водэ* (ПФП I, 182), *в дорозэ* (ПФП II, 119), *на горэ* (ПФП I, 447), *в руцэ* (ПФП I, 342), *жінцэ* (ПФП I, 374), *в дорозы* (ПФП I, 321), *в калiтцы* (ПФП I, 407), *юв сороццы*, *в сподныцы* (ПФП I, 86), *в коморы* (ПФП II, 194), *дiвоньцы-молодусы* (ПФП II, 224), *пры душы* (ПФП II, 233), *по правды* (ПФП II, 237), *в колысцы* (ПФП I, 18), *по сокiрочцы*, *по кудiлiчцы* (ПФП I, 23), *у калысцы* (ПФП I, 36), *на прокывы* (ПФП I, 69), *на бырозы* (ПФП I, 88), *в колыбiльцы* (ПФП I, 88), *по юлоньцы* (ПФП I, 94), *в горыльцы* (ПФП I, 100), *пры горы*, *пры долины*, *пры калыны* (ПФП I, 130), *пры дубровы* (ПФП I, 131), *душы* (ПФП I, 131), *свёкрусы*, *свёкровцы* (ПФП I, 147), *на лавцы* (ПФП I, 150), *в стрэсы* (ПФП I, 194), *по моёй роботы* (ПФП I, 199), *на калыны*, *на Вкраiны*, *на бырозы* (ПФП I, 305), *на погоды*, *у выгоды* (ПФП I, 304), *на чужыны* (ПФП I, 316). Зрідка перед флексією давального-місцевого однини відсутні наслідки другого перехідного пом'якшення задньоязикового: *по цэрковкы* (ПФП II, 222), *нашуй бэсэдонькы* (ПФП II, 234), *на юлонькі* (ПФП I, 102).

У результаті депалаталізації історично м'яких консонантів за схемою твердої групи у знахідному відмінку однини оформлені іменники I відміни типу *молодыцу* (ПФП I, 209), *по водыцу* (ПФП I, 209), *на пишэныцу* (ПФП I, 217), *тэліцу* (ПФП I, 220), *на травыцу* (ПФП I, 220), *пашныцу* (ПФП I, 222), *жэрэбыцу* (ПФП II, 199), *вэчэру* (ПФП I, 209).

В орудному відмінку однини іменників I відміни простежено випадки вирівнювання форм м'якої та мішаної груп за зразком твердої: *чужэныцою* (ПФП II, 174), *тропыцою*, *сэстрыцою* (ПФП II, 330), *свэтлыцою* (ПФП II, 111), *вышiнёю*, *чырэшiнёю* (ПФП I, 450), *долёю* (ПФП II, 108). Виявлено й типово західнополіські форми іменників твердої групи з флексією орудного однини *-ею*, що постала як результат аналогічного впливу з боку форм м'якої та мішаної груп: *хустэю* (ПФП I, 309), *за горэю* (ПФП I, 27), *булочкэю* (ПФП II, 30); через підвищення і звуження артикуляції [e] > [и] у флексії постали структури на зразок *свахэю* (ПФП II, 40). У частині текстів представлено скорочені флексії *-ой*, *-ей*: *всiй компанонькой* (ПФП II, 394), *за горой* (ПФП I, 176), *з лыпой* (ПФП I, 309), *пуд калыной* (ПФП I, 18), *рыбкой* (ПФП I, 118), *голоной*, *ногой* (ПФП I, 440), *вулыцэй* (ПФП I, 273), *сэстрыцэй* (ПФП II, 200), *сэстрыцой* (ПФП II, 315).

У кличному відмінку іменники I відміни м'якої групи в говірках берестейсько-пiнського ареалу можуть набувати флексії *-о* за аналогією до твердої групи: *донё* (ПФП I, 212).

Через депалаталізацію історично м'яких консонантів за схемою твердої групи у різних відмінках однини оформлені іменники II відміни типу *гостынэц* (ПФП I, 162), *обiдэц* (ПФП I, 170), *мiсяц* (ПФП II, 301), *шчодрэц*, *млынэц* (ПФП I, 436), *коло сэрца* (ПФП I, 104), *до цара*, *до мора* (ПФП I, 51), *к мору* (ПФП I, 53), *цару-господару* (ПФП I, 53).

² Упорядковуючи до друку фольклорні тексти, упорядник літерою *i* після голосних та на початку слова послідовно позначив звукосполучення [йi].

Натомість іменник *Господь*, за даними фольклорних текстів, у говірках берестейсько-пінського ареалу відмінюється за зразком м'якої групи: *Господя* (ПФП II, 502), *Господём* (II, 177).

В родовому відмінку однини в іменниках чоловічого роду II відміни спостережено більшу супроти літературної мови частотність флексії *-а*: з *сада* (ПФП I, 162), *ля мака* (ПФП I, 454), *быз буй-вітра* (ПФП I, 457), *коло пырывоза* (ПФП I, 88), *до віка* (ПФП II, 192), *до покоя* (ПФП I, 380), *сорама* (ПФП II, 87), *сыра хочэ* (ПФП I, 24), *матэр'яла* (ПФП II, 23). Натомість кілька іменників у результаті аналогії оформлені за допомогою флексії *-у*: з *вынцю* (ПФП II, 442), *із клёну* (ПФП I, 124).

В орудному відмінку однини іменників чоловічого роду II відміни в берестейсько-пінських говірках спостерігаються наслідки вирівнювання форм м'якої та мішаної груп за зразком твердої, що виявляються в більшій супроти літературної мови частотності закінчення *-ом*: *вогнём* (ПФП II, 296), *гультаём* (ПФП I, 229), *гаём* (ПФП I, 355), *конём* (ПФП I, 52), *зятём* (ПФП II, 206), *крышталём* (ПФП II, 122), з *місяцом* (ПФП I, 316), *мічом* (ПФП I, 437). Форма орудного однини іменника твердої групи *овсэм* (ПФП II, 152) засвідчує, що аналогія зрідка діє і в протилежному напрямку.

Переважно безсуфіксні іменники чоловічого роду II відміни в місцевому однини оформлені з використанням флексій *-е* та *-и*, що відбивають типово поліські рефлексії **ѣ*: в *огородэ*, на *пэрэлазэ* (ПФП II, 269), у *возэ* (ПФП II, 119), на *чоротэ* (ПФП I, 339), в *пэрцэ* (ПФП II, 367), на *дворэ* (ПФП I, 171), на *порозэ* (ПФП II, 124), в *лісэ* (ПФП I, 457), на *яворэ* (ПФП I, 457), в *концэ* (ПФП I, 407), на *пэрэходэ* (ПФП I, 466), в *городаы* (ПФП I, 230), в *лузы* (ПФП I, 21), по *світы* (ПФП I, 39), на *прыстолаы* (ПФП I, 41), на *коны* (ПФП I, 144), на *помосты* (ПФП I, 148), по *обіды* (ПФП I, 39), на *порозы* (ПФП I, 150), по *дворы* (ПФП I, 160), по *лісы* (ПФП I, 194), на *горісы* (ПФП I, 106), на *кожусы* (ПФП II, 224), на *ўслоны* (ПФП II, 33). Такі ж флексії представлені в місцевому однини іменників II відміни середнього роду на *-о*, *-е*: в *молоцэ* (ПФП II, 367), в *полэ* (ПФП I, 21), на *дэровы* (ПФП I, 459), у *місты* (ПФП I, 106), в *маслы* (ПФП I, 136), на *нэбы* (ПФП I, 277), на *крыслы* (ПФП I, 61), на *жыты* (ПФП II, 74), в *моры* (ПФП I, 148). Іменник *поле* в місцевому однини у частині говірок має флексію *-у*, що постала за аналогією: на *высокум полю* (ПФП I, 155), в *чыстом полю* (ПФП II, 451).

Ряд відмінностей спостережено у фонетичному оформленні та відмінюванні іменників II відміни середнього роду, які в літературній мові мають флексію *-а*. В досліджуваних говірках ці іменники в називному відмінку однини зберігають флексію *-е*: *ўбранне* (ПФП II, 23), *здоров'е* (ПФП I, 27), *шчасце* (ПФП I, 24), *высілле* (ПФП I, 139), *зілле* (ПФП I, 142), *дывованне*, *розмовлянне* (ПФП I, 145), *спасэнне* (ПФП I, 153), *шлюбаванне* (ПФП I, 191), *дозволэнне* (ПФП I, 234), *шанованне* (ПФП I, 240), *смітте* (ПФП I, 257), *голле* (ПФП I, 309). Ці ж іменники в орудному відмінку однини мають історично закономірну флексію *-ем*: *благословэннем* (ПФП II, 46), *каміннем*, *поліннем* (ПФП I, 34), *жыттем* (ПФП II, 225).

У родовому відмінку однини іменників III відміни в говірках домінує флексія *-и*, яка в цій позиції з історичного погляду визнається закономірнішою: *до повночы* (ПФП I, 139), з *розкошы* (ПФП I, 140), з *пэчы* (ПФП I, 276), *до осэны* (ПФП II, 221), с *пычы* (ПФП I, 479), *до клеты* (ПФП II, 74), *матэры* (ПФП I, 369). У берестейсько-пінському ареалі простежено й типово західнополіський морфологічний новотвір – форму родового однини на *-а* іменника *мати*: у *матыра* (ПФП II, 456), а також форми родового і знахідного відмінків цього іменника, що збігаються з формою називного: *до жыныховый маты* (ПФП II, 21), *просымо батька й маты* (ПФП II, 393). У давальному-місцевому відмінках однини іменники III відміни мають закінчення *-и*: *душы* (ПФП I, 131), в *пэчы* (ПФП I, 18). В орудному відмінку іменники III відміни за аналогією можуть набувати флексій, типових для I відміни: *свэю матэрыю* (ПФП II, 35), *рудною матэрыю* (ПФП II, 42).

В орудному відмінку однини іменники IV відміни давнього консонантного типу на *-*t-* у говірках берестейсько-пінського ареалу зберігають давні форми з флексією *-ем* та

суфіксом: з *телятэм*, з *дытятэм* (ПФП II, 287). В одній говірці простежено форму на *-ом*, що виникла внаслідок впливу іменників з основою на **-ѳ-*: *дытятом* (ПФП I, 308).

У досліджуваних фольклорних текстах простежено ряд відмінностей супроти літературної мови в оформленні іменників називного відмінка множини. Так, іменники з основою на задньоязиковий та фарингальний приголосний у таких формах мають фонетично зумовлену флексію *-і*: *сукенкі* (ПФП I, 207), *музики* (ПФП I, 213), *пташэчкі* (ПФП I, 254), *зіркі* (ПФП I, 474), *нужэнькі* (ПФП I, 125), *ключыкі* (ПФП II, 442), *молойчыкі* (ПФП I, 250), *свахі* (ПФП II, 53), *бэрогі* (ПФП I, 213). Внаслідок процесу депалаталізації історично м'яких шиплячих та [ц'] іменники з основами на відповідні приголосні вживані з флексією *-и*: *колачы* (ПФП I, 403), *плэчы* (ПФП I, 276), *свічы* (ПФП I, 56), *очы* (ПФП II, 85), *в вучы* (ПФП II, 33), *грошы* (ПФП II, 57), *голышы* (ПФП II, 233), *чоровныцы* (ПФП I, 136), *хлопцы* (ПФП I, 140), *місяцы* (ПФП I, 250), *вэчорныцы* (ПФП I, 251), *чырвунцы* (ПФП I, 431), *молойцы*, *голубцы* (ПФП II, 300). За зразком твердих основ у берестейсько-пінських говірках можуть бути оформлені й іменники на зразок *коны* (ПФП I, 159), *госты* (ПФП I, 148), *звіры* (ПФП I, 40), *вісты* (ПФП II, 246), *двэры* (ПФП II, 503). Можливе переоформлення іменників твердої групи за зразком м'якого типу відмінювання: *два ангелі* (ПФП II, 55). Флексія *-а*, що зрідка трапляється в формах називного-знахідного множини іменників відповідно до усталених в більшості говорів *-и*, *-і*, перенесена з відповідних форм середнього роду або колишніх форм двоїни: *пліча* (ПФП II, 30), *двэра* (ПФП II, 27), *ліса* (ПФП I, 151). Натомість структури *копыты* (ПФП II, 423), *вороты* (ПФП I, 136), *місцы* (ПФП II, 72), *словы* (ПФП II, 156), *літы* (ПФП I, 195) можна трактувати як наслідки аналогії до відповідних форм чоловічого роду. У фольклорних текстах із берестейсько-пінського ареалу фіксуються також іменники називного-знахідного множини з закінченням *-е*, що виступає незалежно від характеру кінцевого приголосного основи: *людэ* (ПФП I, 134), *пырызвянэ* (ПФП II, 41), *баярэ* (ПФП II, 291), *хрысціяне* (ПФП I, 51), *ковалэ*, *грэбэньцэ* (ПФП II, 119), *крылцэ* (ПФП I, 248), *волэ* (ПФП I, 139), *бровэ* (ПФП I, 255), *шапкэ* (ПФП II, 513), *яйцэ* (ПФП II, 516). Флексію *-ове* чи її фонетичні варіанти простежено тільки у структурах *сватовэ* (ПФП I, 450), *сватове* (ПФП II, 287), *сватковы* (ПФП II, 463).

У родовому відмінку множини ряд іменників за аналогією до колишніх іменних основ на **-ѳ-* отримали флексію *-ей*, за рахунок чого її навантаженість значно перевищує літературну норму: *моладыцэй* (ПФП I, 82), *сэстрыцэй* (ПФП I, 216), *бабэй* (ПФП I, 479), *зорэй* (ПФП II, 366), *сусідэй* (ПФП II, 516), *квітэй* (ПФП II, 23), *пчолэй* (ПФП II, 41), *конэй* (ПФП I, 322), *мухэй* (ПФП II, 238). Відповідно до флексій родового множини **-овъ*, **-евъ* у більшості іменників згідно з рефлексамі етимологічних **о*, **е* виступають закінчення *-ов*, *-ув*, рідше *-ив*: *вітров*, *духов* (ПФП I, 353), *дожжов* (ПФП I, 346), *служечков* (ПФП I, 439), *кусков* (ПФП I, 480), *грэбэньцов* (ПФП II, 119), *жыныхов* (ПФП II, 21), *з полёв* (ПФП II, 369), *рублёв* (ПФП I, 153), *ворогув* (ПФП I, 139), *корув* (ПФП I, 209), *хлопцув* (ПФП I, 17), *жінчикув* (ПФП I, 330), *сынув* (ПФП I, 40), *рукавув* (ПФП II, 23), *братув* (ПФП I, 374), *дожджув* (ПФП I, 380), *дядухнув* (ПФП II, 200), *сажнюв* (ПФП I, 40), *короваюв* (ПФП II, 32), *сватув* (ПФП II, 215), *конфетув* (ПФП II, 404), *татарув* (ПФП I, 437), *ганголыв* (ПФП II, 131), *ковалыв* (ПФП II, 119). Іменники чоловічого роду у родовому множини нульову флексію зберігають зрідка: *сэм вез* (ПФП II, 304), *сэм дён* (ПФП I, 214), *сэм год* (ПФП II, 197), *утыкае од маршалок* (ПФП II, 33).

Берестейсько-пінські говірки зрідка зберігають старі форми давального множини з закінченнями *-ом*, *-ем*, а також фонетично зумовленим варіантом *-ум*: *пырызвяном* (ПФП II, 497), *хлопцем* (ПФП I, 23), *конюм* (ПФП II, 423).

За зразком твердих основ у давальному, орудному та місцевому відмінках множини оформлені іменники з основою на історично м'який [ц'], що пережив депалаталізацію: *хлопцам* (ПФП I, 224), *осыпалныцам* (ПФП II, 32), *зовыцамы*, *сыстрыцамы* (ПФП I, 306), *в нагавыцах* (ПФП II, 238). Характерне для частини берестейсько-пінських говірок збереження етимологічного **і* після губного консонанта засвідчує форма орудного

множини *двэрмі* (ПФП II, 124). Форма *пчолыма* (ПФП II, 40) засвідчує збереження флексії колишнього орудного відмінка двоїни.

У місцевому відмінку множини збережено флексії *-ох, -ух*: *по краёх* (ПФП II, 63), *в сенёх* (ПФП I, 345), *в воротёх* (ПФП II, 420), *на грудёх* (ПФП II, 507), *у гостях* (ПФП II, 23).

У системі словозміни прикметника діалектні явища проявляються в цілому ряді відмінкових форм. Так, у фольклорних текстах, співвідносних із говірками берестейсько-пінського ареалу, рідко трапляються усічені форми прикметників чоловічого роду з флексією *-и* в називному відмінку однини, що виникла внаслідок редукції кінцевого [й]: *талер быты* (ПФП II, 162), *таточко нэ чужы* (ПФП II, 157), а також форми з флексією *-ей*, що відбиває обниження і розширення артикуляції [и] > [е]: *муй мылэй* (ПФП I, 138). В одній із говірок зафіксовано більшу частотність флексії *-ій* у формах чоловічого роду, зокрема її появу в прикметниках твердої групи, що пов'язано з аналогією до форм м'якого типу відмінювання: *шчодрій вэчір* (ПФП I, 474). Виявлено і структури, що відбивають результат вирівнювання форм м'якої групи за зразком твердої: *пузний вэчор* (ПФП II, 37). Помічено також більшу частотність коротких прикметників чоловічого роду, що загалом характерно для фольклорного мовлення: *солодок мыдок* (ПФП I, 152), *соловэй ... рабэнёк* (ПФП I, 85), *зылён явур* (ПФП I, 309), *млод жынышко* (ПФП I, 303), *конычок сыв-нывылычок* (ПФП II, 438), *ясён-красён* (ПФП I, 437), *смачнэнёк, солодэнёк, малэнёк* (ПФП II, 373), *калынув муст* (ПФП I, 437), *вышнюв сад* (ПФП II, 148), *маков цвіт* (ПФП I, 109), *шовкув хвартух* (ПФП I, 143).

Прикметники жіночого роду в називному відмінку однини мають часто членні нестягнені форми з флексією *-айа*: *рудная маты* (ФП I, 171), *зовзуля рабая* (ПФП I, 172), *чэрняявая* (ПФП I, 192), *пора высёлая* (ПФП I, 29), *доля сыроцкая* (ПФП I, 30), *дівчына бэздольная* (ПФП I, 37), *нічэнька нэ відная* (ПФП I, 237), *ясная зора* (ПФП II, 178), *мамонька нэ рідная* (ПФП I, 237), *зэлэная рута* (ПФП I, 164), *старшая сэстра* (ПФП I, 155), *близкая й далёкая* (ПФП I, 364), *грэцкая мука* (ПФП II, 87), *богатая жона* (ПФП I, 155), *молодая молодыца* (ПФП I, 155), причому спостережено структури, що відбивають результат вирівнювання форм м'якого типу відмінювання за зразком твердої групи: *зуронька вычурная* (ПФП I, 37), *зіронька вэчэрная* (ПФП I, 237).

В берестейсько-пінських говірках представлені членні нестягнені форми прикметників середнього роду, оформлені як за допомогою історичної флексії твердої групи *-ойе*: *дубовое вічко* (ПФП II, 413), *грудовое сінычко* (ПФП II, 413), *дрібное золото* (ПФП II, 434), так і за допомогою флексії *-ейе*, що поширилася від форм м'якої групи аналогічним шляхом: *дытя малэе* (ПФП I, 88), *гуркэе шлюбование* (ПФП I, 191), *похучэе зілле* (ПФП I, 261), *ярэе зілле* (ПФП II, 130), *корэныстэе зілле* (ПФП I, 153), *колосістэе* (ПФП II, 63); можливий також варіант *-ийе*, що відбиває підвищення і звуження артикуляції ненаголошеного [е]: *свое рудные дытя* (ПФП II, 28), *нішчо тяжкые* (ПФП II, 36), *нішчо складаные* (ПФП II, 36). У випадку *сынэ морэ* (ПФП I, 212) відбито результат вирівнювання прикметника м'якого типу відмінювання за зразком твердої групи.

Форми родового відмінка однини прикметників жіночого роду твердої групи у говірках мають такі флексії: а) *-ейі*, яка поширилася за аналогією від колишніх форм м'якої групи: *білэй бэрозы* (ПФП I, 241), *богатэй жоны* (ПФП I, 155), *шовковэй травыцы* (ПФП I, 164), *із голэй лыпы* (ПФП I, 174), *в молодэй* (ПФП II, 83), *до мылэй* (ПФП I, 83), *у чужэй мамонькы* (ПФП II, 298), *холоднэй воды* (ПФП I, 131), *святэй Шчодрухы* (ПФП I, 448), *з-пуд горонькі крутэй* (ПФП II, 436), *з-пуд цэрковкі святэй* (ПФП II, 436), *сырэі зэмлі* (ПФП II, 506), *з малэй дытынонькы* (ПФП II, 499), *ля свэкровкы лыхэй* (ПФП I, 247); б) *-ей*, яка постала з *-ейі* шляхом редукції кінцевого [і]: *до чужэй молодыцы* (ПФП II, 156), *вылыкэй дороги* (ПФП II, 114), *молодэй* (ПФП I, 200); в) *-ийі*, яка постала з *-ейі* і засвідчує підвищення і звуження артикуляції ненаголошеного [и]: *тэмныі ночы* (ПФП II, 353), *холодныі воды* (ПФП I, 153), *шовковыі травыцы* (ПФП II, 215), *до поповыі Насці* (ПФП I, 136), *в Манічкы молодэнькыі* (ПФП II, 132), *пуд муку пынычныі* (ПФП II, 82), *цэбор*

води *крынычныі* (ПФП II, 82), до *новыі хаты* (ПФП II, 37); г) *-ий*, яка постала з *-ийі* шляхом редукції кінцевого [i]: *вылыкій дороги* (ПФП II, 206); г) *-ой*, яка постала з історичної флексії твердої групи *-ойі* шляхом редукції кінцевого [i]: з *повной коробочки* (ПФП II, 168), з *лівой ручэнькы* (ПФП II, 184); д) *-уй*, яка постала з *-ой* і засвідчує розвиток *o > [y]: *кай зылёнуі дубровы* (ПФП I, 139).

Форми давального-місцевого однини прикметників чоловічого та середнього роду в говірках берестейсько-пінського ареалу виступають із флексіями: а) *-ом*: в *чыстым полю* (ПФП II, 451), на *золотом крыслы* (ПФП I, 62), на *жовтом пысочку* (ПФП I, 65); б) *-им*, що відбиває розвиток *o > [и] в закритому складі: у *вышнёвым садочку* (ПФП II, 252), на *солодкым мэдочку* (ПФП II, 262), на *шчаслывым місцы* (ПФП II, 152), юв *Божым домочку* (ПФП II, 179), на *строгым усуды* (ПФП II, 181), на *білым ручнычку* (ПФП II, 183), на *сырочым высілли* (ПФП II, 502), на *жовтым пыску* (ПФП I, 468), на *батьковым жыты* (ПФП II, 74), в *пэрловым выночку* (ПФП II, 84), на *золотым крыслы* (ПФП I, 62); в) *-ум*, що відбиває розвиток *o > [y] в закритому складі: в *чыстум полі* (ПФП I, 309), на *высокум полю* (ПФП I, 155), на *жовтум пэску* (ПФП I, 437), на *солодкум мэдочку* (ПФП II, 363).

У говірках окресленого ареалу прикметники жіночого роду у давальному-місцевому відмінках однини виступають із флексіями: а) *-ой*, що історично виступала у формах твердої групи: на *тыхой розмовы* (ПФП II, 249), на *білой постільцы* (ПФП I, 157), на *татковой сэножаты* (ПФП I, 345), *своей мылой* (ПФП I, 412), у *вылыкой дорозы* (ПФП II, 124), *мні молодэнькой* (ПФП I, 241), юв *смоловой* (ПФП I, 243); б) *-ей*, що поширилася від форм м'якого типу відмінювання: на *пэкучэй прокывы* (ПФП I, 69), в *правэй ручэньцы* (ПФП II, 199), *пры чырвонэй калыны* (ПФП I, 176), *молодэй дэвоньцы* (ПФП I, 288), на *гіркэй горілоньцы* (ПФП II, 386); в) *-уй*, що відбиває розвиток *o, *e > [y]: на *гіркуй горілицы* (ПФП I, 157), на *пуховуі пэрыні* (ПФП I, 70), на *высокуі крамэньцы* (ПФП I, 170), в *правуі ручэньцы* (ПФП II, 199), юв *тонкуі сороцы* (ПФП II, 86), в *хорошуі сподныцы* (ПФП II, 86), *пры чырвонуі калыны* (ПФП I, 130), в *сыруі зэмлі* (ПФП I, 130), *пры зылёнуі дубровы* (ПФП I, 131), у *новуі коморы* (ПФП I, 134), *рабуі зовзульцы* (ПФП II, 212), на *тыхуі розмовы* (ПФП II, 249), *юі біднуі* (ПФП I, 161), *мні молодуі* (ПФП I, 180); г) *-ий*, що відбиває розвиток *o > [и]: *своей ріднэнькый* (ПФП II, 418), у *вылыкій дорозэ* (ПФП II, 124), у *новуі комыроньцы* (ПФП II, 386); г) *-ейі*, яка поширилася, найімовірніше, під впливом форм родового відмінка однини: *своей руднэі* (ПФП II, 103).

Прикметники жіночого роду у знахідному відмінку однини мають переважно членні нестягнені форми з флексією *-уйу*: *густую лышчыну* (ПФП II, 495), в *турэцкую зэмлю* (ПФП II, 266), в *вылыкую сэм'ю* (ПФП II, 266), *гору крутую* (ПФП II, 162), *цэрковку святуу* (ПФП II, 167), в *вэлыкую дорогу* (ПФП II, 161), *дорожэньку шчаслывую* (ПФП II, 173), *дівоньку вродлывую* (ПФП II, 173), *парубоцкую красу* (ПФП I, 100), *дівоцкую красу* (ПФП I, 100), *траву рэзучую* (ПФП I, 29), *траву колючую* (ПФП I, 29).

Відмінності в оформленні орудного відмінка однини простежено тільки у прикметниках жіночого роду. Так, у багатьох досліджуваних говірках відбулася уніфікація закінчень орудного однини прикметників жіночого роду на основі м'якої відміни, у зв'язку з чим домінує флексія *-ейу*: з *чужэю чужэньцою* (ПФП II, 174), *долею шчаслывэю* (ПФП II, 225), *рабэю завзулэнькою* (ПФП II, 350), *руднэю сэстрыцою* (ПФП II, 350), з *молодэю жункою* (ПФП II, 189), з *мылэю дівонькой* (ПФП II, 184), *вэлыкэю мыскою* (ПФП II, 43), *левэю* (ПФП I, 342), *мылэнькэю* (ПФП I, 369), *молодэю* (ПФП I, 163); простежено також результат підвищення і звуження артикуляції ненаголошеного [e] > [и], що зумовило появу варіанта *-ийу*: *доружкою вузэнькыю* (ПФП I, 415), *тэплыю водою* (ПФП II, 23), а також редукцію кінцевого [y], що спричинила появу закінчення *-ей*: *водою холоднэй* (ПФП II, 260), *сытою солодкэй* (ПФП II, 260). У цих же формах можлива флексія *-ой*: *шырокой вулицэй* (ПФП I, 273), з *ясной зуркою* (ПФП I, 455), що розвинулася фонетично з історичного закінчення твердої групи *-ойу*.

У досліджуваних говірках домінують повні членні форми називного-знахідного відмінків множини прикметників із такими флексіями: а) *-ийі*: *вэлыкыі госты* (ПФП I, 168), *тэмныі ліса* (ПФП I, 151), *за гладкыі місцы* (ПФП II, 72), *гончарывскыі дывкы* (ПФП I, 125), *вынкы клёновыі* (ПФП I, 128), *чужыі людэ* (ПФП I, 212), *вороныі коны* (ПФП I, 159), *слугы молодыі* (ПФП I, 160), *высокыі горы* (ПФП I, 155), *рудныі сёстры* (ПФП II, 158), *ногы нэ крывыі* (ПФП II, 244); б) *-ейі*, що розвинулася з *-ийі* фонетично – в результаті обниження й розширення артикуляції [и] > [е]: *князёвэі слугы* (ПФП I, 61), *в золотэі дудкы* (ПФП I, 224), *серэі-білы гусы* (ПФП I, 198), *дорогэі хвартушкы* (ПФП I, 262), *дорогэі сподныцы* (ПФП I, 262), *пуховэі подушэчкі* (ПФП I, 280), *малэі диткы* (ПФП I, 440), *восковэі свечы* (ПФП II, 206), *в золотэі крэсэлкы* (ПФП II, 234), *бэлышэнькэі, мэньшэнькэі* (ПФП I, 248); в) *-ийа* (після задньоязыкових – варіант *-йя*): *буйныя ветры* (ПФП I, 430), *густыя лозы* (ПФП I, 430), *будьтэ вэсёлыя* (ПФП II, 520), *будьтэ ... хорошыя* (ПФП II, 520), *будьтэ ... богатыя* (ПФП II, 520), *царскія двэры* (ПФП II, 503), *сусіды блызкія й далёкія* (ПФП II, 371); г) *-ийе* (після задньоязыкових – варіант *-йе*): *білые нужкі* (ПФП I, 217), *дывныя людэ* (ПФП II, 425), *жовтыя кветкы* (ПФП II, 78), *служэчкі вірныя* (ПФП I, 439), *ніжскы да нэ крывыя* (ПФП II, 244), *самы да молодые* (ПФП II, 244), *людэ ... нэвірныя* (ПФП I, 53), *золотыя шаты* (ПФП I, 53), *крутыя ж рогы* (ПФП I, 54), *высокіе ж вэрбонькы* (ПФП II, 297). У повних стягнених формах прикметників називного-знахідного відмінків множини представлено флексію *-и*: *гончаровскы дэвкы* (ПФП I, 91), *чэрэвычкы новы* (ПФП I, 114), *чорны бровы* (ПФП I, 158), *білы ножэчкы* (ПФП I, 133), *круты горы* (ПФП I, 137), *білэнькы хвартушкы* (ПФП I, 145), *татковы двory* (ПФП I, 148), *друбны лыстонькы* (ПФП I, 149), *місяцы ясны* (ПФП I, 250), *молойчыкі красны* (ПФП I, 250), *друбны звёзды* (ПФП I, 405), *розны кветочки* (ПФП I, 289), *ягудкы кыслы* (ПФП I, 306), *чужы госты* (ПФП II, 158).

У досліджуваних говірках виявлено ряд відмінностей супроти літературної мови в фонетичному оформленні та відмінюванні займенників.

Так, у формах родового-знахідного відмінків займенників 1 та 2 осіб однини та зворотного займенника можливе підвищення і звуження артикуляції [е] > [и] в першому ненаголошеному складі: *ля мынэ* (ПФП I, 149), *ля тыбэ* (ПФП I, 142), *тыбэ ... любыла* (ПФП I, 142), *для сыбэ* (ПФП II, 23). Займенник 1 особи однини в давальному-місцевому відмінках представлений у закономірній з історичного погляду формі *мн'і* < *мьн ѣ*, *мьн ѣ*, пор.: *по мні журытыса* (ПФП I, 180), *мні ... прыслав* (ПФП I, 368), *ходітэ ... ко мні* (ПФП II, 61), *робів ты мні* (ПФП I, 31), *мні ... псуе* (ПФП I, 136). За аналогією до давального-місцевого відмінків форма *мн'і* трапляється і в значенні родового: *ходітэ ... до мні* (ПФП II, 409). Займенник 2 особи однини у давальному відмінку в одній із говірок представлений формою *тебе*, пор.: *Дай сыму ж з тэбэ вэночок, наложу ж тэбэ рубочок* (ПФП I, 86), що розвинулася зі старої *теб ѣ*, паралельної до *тоб ѣ*, після розвитку *ѣ > [е]. В орудному відмінку займенник 2 особи однини та зворотний займенник в частині говірок має усічену флексію *-ой*: *за тобой нэ стояты* (ПФП I, 185), *мы з тобой розмовлялы* (ПФП I, 191), *з собой ювзяты* (ПФП II, 291).

Займенник 2 особи множини представлений у формі *в'іте*, пор.: *ходітэ вітэ до мні* (ПФП II, 409), *вітэ остаэтэсь* (ПФП II, 469), *дэ ж вітэ ... блудылы* (ПФП II, 495), що є виразним західнополіським локалізмом. Компонент *-те* у структурі аналізованого деривата, на нашу думку, пов'язаний зі старою формою 2 особи множини теперішнього часу допоміжного дієслова *быти*, що виступала у відповідній формі перфекта, а в більшості південно-західних українських говорів збереглася як особова енклітика *-с'те* (*-сте*) при дієсловах минулого часу 2 особи множини.

Предметно-особові займенники у називному відмінку трапляються без протетичного приголосного: *оны* (ПФП I, 176), а також з протезами [в], [й] та різними рефlekсами *о: *вон* (ПФП II, 157), *вун* (ПФП I, 303), *вуна* (ПФП II, 179), *ёна* (ПФП II, 163), *йна* (ПФП II, 514), *ён* (ПФП I, 472), *йно* (ПФП I, 61), *ёны* (ПФП I, 167). Послідовно в усіх берестейсько-пінських говірках предметно-особові займенники в родовому, знахідному та

місцевому відмінках після прийменників і в орудному відмінку не набувають протетичного [н]: *з йім розмовляє* (ПФП I, 457), *за йім свинні пышчалы* (ПФП II, 217), *пуд ім коньк* (ПФП I, 358), *прышлы к ёму* (ПФП I, 438), *на йім шапка* (ПФП I, 440), *прышов до еі* (ПФП I, 79), *іду до еі* (ПФП I, 83), *за ею дівкы* (ПФП I, 403), *з ею сісты* (ПФП I, 244), *прышов к юй* (ПФП I, 41), *йімы потрасэ* (ПФП II, 236).

Предметно-особовий займенник чоловічого роду в давальному відмінку в одній із говірок засвідчений у старій формі *йему* < *емоу*, пор.: *дай ему* (ПФП II, 417).

Предметно-особовий займенник жіночого роду в родовому-знахідному відмінках представлений формами *йейі*, *йейе*, що закономірно розвинулися зі старої форми родового відмінка *єѣ*, засвідчуючи різну рефлексію *ѣ, пор.: *мні ж еі Господь прыслав* (ПФП I, 368), *мылэнькэю еі назвав* (ПФП I, 369), *стрів еі* (ПФП I, 29), *в Дунаі еі брала* (ПФП I, 39), *іду до еі* (ПФП I, 83), *еі зорву* (ПФП I, 372), *прышов до еі* (ПФП I, 79), *еі годовалы* (ПФП II, 137), *хто ж бо ее ... упросыв* (ПФП II, 396), *упросыла ее матёнка* (ПФП II, 396). Форма *йейі* вживана й у присвійному значенні: *еі хустонька* (ПФП II, 139), *голос еі* (ПФП II, 298), *еі ж таточко* (ПФП II, 138), *од еі братэнька* (ПФП II, 401), *еі вэчэра* (ПФП I, 227), *еі ж род* (ПФП II, 138). У конструкції *для ій сніданнічко выдае* (ПФП II, 441) цей займенник має форму родового відмінка *йій*, яка постала фонетично з *йійі* < *йейі* < *єѣ*.

В одній із говірок окресленого ареалу простежено архаїчну форму знахідного відмінка предметно-особового займенника жіночого роду *йу*, пор.: *ю поливаты ж буду* (ПФП I, 372).

У давальному-місцевому відмінках предметно-особовий займенник жіночого роду в берестейсько-пінських говірках засвідчений у формі *йей*, що розвинулася зі старої *єи*, пор.: *хто ж бо ей ... славно зыве* (ПФП II, 396), *зывла ж бо ей Богородыця* (ПФП II, 396), а також у варіантах *йой* та *йуй*, що відбивають зміну в новозакритому складі *е в [о] або [у]: *ей ... шэптала* (ПФП I, 18), *ей добрэ будэ* (ПФП II, 252), *трэба юй дубына* (ПФП II, 240), *юй одробыла* (ПФП II, 269), *робота юй мыла* (ПФП I, 146), *юй біднуй* (ПФП I, 161), *юй помагалы* (ПФП II, 24), *прышов к юй* (ПФП I, 41), *в юй ны ходыла* (ПФП I, 157).

Основна форма орудного відмінка предметно-особового займенника жіночого роду – *йейу* < *єю*, пор.: *за ею дівкы* (ПФП I, 403), *з ею сісты* (ПФП I, 244). Засвідчено також форму *йойу* < *єю*, що відбиває розвиток *е в [о]: *з ёю жартують* (ПФП II, 40), *садыца з ёю* (ПФП II, 39), *ёю повинна буты дівчына* (ПФП II, 40). Зрідка в орудному відмінку трапляється варіант *йуй*, пор.: *за юй дружэчкы* (ПФП II, 135), *будэш ты юй* (нагайкою. – Ю. Г.) *дівок быты* (ПФП I, 18). Така форма могла розвинутися фонетичним шляхом зі старої *єю* в результаті редукції кінцевого [у] та розвитку в новозакритому складі *е в [у].

Менше відмінностей супроти літературної мови простежено в формах неособових неродових займенників. Так, відповідно до старої форми питально-відносного займенника *что* у деяких говірках берестейсько-пінського масиву засвідчено структуру *што*, що відбиває дисимілятивну зміну [ч] в [ш] після занепаду редукованого, пор.: *Тую, што й чорныі бровы...* (ПФП I, 132). Більшу частотність в окресленому масиві має форма *шо* цього займенника: *по шо прыхав* (ПФП II, 483), *шо тобі прывызлы* (ПФП II, 511), *шо будуть казаты* (ПФП II, 463). У кількох текстах представлено специфічно східнослов'янські новотвори на зразок *вушчо*, *в'ушчо* – результати злиття займенника *что* > *шчо* із прийменником *въ* > *во* > *ву* (в'у), пор.: *по вушчо йдэтэ* (ПФП I, 61), *на вушчо краскы* (ПФП I, 61), *по вюшчо йдэтэ* (ПФП I, 62), *навюшчо ж краскы* (ПФП I, 62).

У цьому ареалі зафіксовано заперечні займенники з історично закономірною часткою *ни-* < *псл.* **ni*: *ныхто нэ спывае* (ПФП II, 26), *ныхто нэ йіхав* (ПФП II, 25), *ныхто ны бачыв* (ПФП II, 37), *гэто нычого* (ПФП II, 23), *ныкого ны заставишы* (ПФП II, 444), *ныкого ны допускалы* (ПФП II, 38), *ны чувать нычого* (ПФП II, 366), з формально демінутивними суфіксами в родовому відмінку, пор.: *у лузі ныкогэнько* (ПФП I, 305), *там ныма ныкогэнько* (ПФП I, 128), *там ныма ныкогэнькы* (ПФП I, 152), а також заперечний займенник *нищ* < *ничь* < *псл.* **niščь*, пор.: *да я ныщ нэ ів* (ПФП I, 227), *ныщ ны поможэ* (ПФП II, 294).

У берестейсько-пінських говірках збережено давні форми неозначених займенників із наголошеною часткою *н'і-*, *не-* < *нѣ-* < псл. **ně* типу *н'іхто* 'хтось', *н'ішчо* 'щось', *н'ічого* 'чогось', пор.: *ніхто од роду молодзі* (ПФП II, 27), *ніхто з іїі роду* (ПФП II, 27), *нішчо тяжкые* (ПФП II, 36), *нішчо складаные* (ПФП II, 36), *до нечого доблюдюза* (ПФП I, 134). Принагідно зауважимо, що за допомогою цієї частки творяться й неозначені прислівники на зразок *н'іде* 'десь', *ніколи* 'колись': *нідэ ж мынэ моя мамонька клычэ* (ПФП I, 36), *нідэ ж тыбэ лыха доля спостыгла* (ПФП I, 149), *нідэ ж моя доля ... волочэцца* (ПФП I, 167), *нідэ ж нашэ дытятко повэз зятъ* (ПФП II, 298), *ныколы ж выблудюза* (ПФП I, 183).

Чимало відмінностей у структурі та відмінюванні простежено в системі неособових родових займенників. Так, у говірках берестейсько-пінського Полісся активно функціонують вказівні займенники з частками *ге-*, *йе-* < псл. **(h)e*, **(j)e*, що поєднуються з коренем давнього займенника **тъ*: *гэтой коровай* (ПФП II, 414), *гэтой кілішок* (ПФП II, 22), *у гэтой жэ вэчор* (ПФП II, 23), *за гэтого хлопца* (ПФП II, 21), *в гэтому дому* (ПФП II, 224), *гэто місцэ* (ПФП II, 35), *гэто дытя* (ПФП II, 28), *гэтэ дытя* (ПФП II, 225), *гэта ж вода* (ПФП I, 39), *гэту одэжу* (ПФП II, 23), *з гэтуй дівчай* (ПФП I, 244), *пры гэтуй бысэды* (ПФП II, 21), *гэтыю булочною* (ПФП II, 28), *ету дівчыну* (ПФП I, 130), *на етум світы* (ПФП II, 507), *ето всё* (ПФП II, 163) тощо. У чоловічому роді такий займенник може виступати і в нечленній формі: *гэт лад* (ПФП II, 423), а також у членній формі з усіченим кінцевим [й]: *гэты вэчор* (ПФП II, 25). У жіночому роді, а також у множині, активно представлено членні нестягнені форми: *гэтую дівку* (ПФП I, 130), *гэтую бутылку* (ПФП II, 22), *гэтыі сваты* (ПФП II, 52), *гэтыі кусочки* (ПФП II, 27), *гэтыі покрывалы* (ПФП II, 37), *гостынцы гэтыі* (ПФП II, 38). У середньому роді цей займенник засвідчено в нечленній формі *гето* (*йето*), пор.: *гэто місцэ* (ПФП II, 35), *гэто дытя* (ПФП II, 28), *гэто стало* (ПФП II, 463), *ето всё* (ПФП II, 163), в стягненій членній *гете*, пор.: *гэтэ дытя* (ПФП II, 225), а також у членній формі з незавершеним процесом стягнення *гетийе* < *гетейе* < *гетойе*, пор.: *у гэтые місто* (ПФП II, 23), *в гэтые врэм'я* (ПФП II, 37). Частка *ге-* виявлена також у структурі похідних від вказівного займенника *такийи*, пор.: *гэтакого сына* (ПФП II, 207).

Відповідно до старих форм вказівного займенника *тои* та присвійних *мои*, *твои*, *свои* представлені фонетичні варіанти, що відбивають розвиток **o* > [y]: *туй мак* (ПФП I, 93), *туй ... отпросэ* (ПФП I, 128), *гэтуй кілішок* (ПФП II, 27), *гэтуй кый* (ПФП II, 27), *муй руд* (ПФП I, 216), *муй вік* (ПФП I, 109), *муй братко* (ПФП I, 217), *муй мылэй* (ПФП I, 138), *твуй кунь* (ПФП I, 230), *свуй вік* (ПФП I, 68). Відповідно до старої форми займенника середнього роду *моє* в одній із говірок простежено структуру *мойо*: *моє дытятко* (ПФП II, 360), *моє рудное* (ПФП II, 504).

Відповідно до староукраїнського означального займенника чоловічого роду *всьь* у говірках окресленого ареалу виявлено членну форму *вс'ій*, пор.: *всій дэнь* (ПФП II, 441). У середньому роді цей займенник представлено формою *вс'о* < *всьє*: *ўсё ўбранне* (ПФП II, 23), *гэтэ всё* (ПФП II, 38), *чаичій за всё* (ПФП II, 29), *всё робылы* (ПФП II, 30).

У родовому відмінку однини відповідно до старих присвійних займенників *мои*, *твои*, *свои* виявлено варіанти зі збереженням суфіксом *-йо-* < *-йе-*, пор.: *у твоёго батюхна* (ПФП II, 289), а також частково стягнені форми, що відбивають редукцію голосного в колишньому суфіксі, пор.: *з свойго матэр'яла* (ПФП II, 23).

Відповідно до старого вказівного займенника чоловічого-середнього роду *тои* (*тоє*) у давальному-місцевому відмінках представлено форми з флексією *-ом* < *-омь* або її фонетичним варіантом *-ум*, що відбиває розвиток **o* > [y]: *на том світы* (ПФП I, 131), *в тум лузы* (ПФП I, 356), *в тум сэлi* (ПФП II, 331), *на етум світы* (ПФП II, 507). У відповідних формах займенників присвійного *нашэ* (*наше*) та означального *всьь* (*всьє*) також відбито флексії *-ом* та *-ум*, що розвинулися з колишньої *-ємь* шляхом розвитку **e* > [o], [y]: *в нашом сэлi* (ПФП I, 222), *по всям світы* (ПФП I, 39), *по всям двур'ечку* (ПФП I, 164).

Займенники *мои* (моє), *твои* (твое), *свои* (свое) у давальному-місцевому відмінках частіше представлені частково стягненими формами, що відбивають редукцію голосного [e] в давньому суфіксі -йе- та мають закінчення -му, пор.: *по мойму застоллю* (ПФП II, 320), *по мойму полю* (ПФП II, 318), *ко мойму товарцы* (ПФП II, 321), *мойму сэрэдэйку* (ПФП I, 177), *по твойму слэду* (ПФП I, 75), *свойму жыныху* (ПФП II, 22), *свойму роду* (ПФП II, 42), *свойму татоньку* (ПФП II, 199). Виявлено також структури з розвитком давнього суфіксального звукосполучення -йе- в -йо- та флексіями -м, -му, пор.: *по моём дворі* (ПФП I, 414), *батюшке своёму* (ПФП II, 436), *господару своёму* (ПФП II, 406).

Займенники жіночого роду вказівний *та*, присвійні *моя*, *твоя*, *своя* та означальний *вся* у родовому однини представлені кількома виразно діалектними формами. Так, структури без суфіксального -йе- на зразок *мої долі* (ПФП I, 217), *всєї родыны* (ПФП II, 393), що їх можна зіставити зі старими формами родового однини типу *то ѣ*, *мо ѣ*, *тво ѣ*, *сво ѣ*, *всьє ѣ*, у говірках окресленого ареалу фіксуються рідко; у таких утвореннях можлива редукція кінцевого голосного: *з гэтой пары* (ПФП II, 463). Усічення кінцевого [і] часом трапляється у формах із суфіксом -йе-: *от своей коханкы* (ПФП II, 448). Натомість абсолютно домінують вторинні варіанти типу *тейі*, *мейі*, *твейі*, *свейі*, що становлять результат стягнення і регресивної асиміляції, пор.: *до тэй дівчы* (ПФП I, 227), *з-пуд тэй цэрковкі* (ПФП II, 436), *з-пуд тэй горонькі* (ПФП II, 436), *з тэй росыцы* (ПФП I, 89), *од мэй Манічкы* (ПФП II, 448), *в мэй дівоньцы* (ПФП II, 119), *мэй мамочкы* (ПФП II, 156), *для свёкровкы ж мэй* (ПФП I, 165), *мэй сэстры* (ПФП I, 161), *свэй волі* (ПФП I, 167), *свэй долі* (ПФП I, 331), *свэй родыны* (ПФП I, 142), *до свэй хаты* (ПФП II, 37), *в свэй мамонькы* (ПФП I, 149). В аналізованих формах можлива втрата кінцевого [і]: *ля тэй кладочки* (ПФП I, 466), а в ненаголошеній позиції – розвиток [e] > [и] у флексії: *посля гэтыі пісьні* (ПФП II, 42), *посля гэтыі молодзі* (ПФП II, 27).

Діалектну специфіку простежено в оформленні родового відмінка однини й інших неособових займенників жіночого роду. Так, присвійний займенник *наша* в родовому однини представлений формою *нашейі*, що безпосередньо продовжує давню *наше ѣ*, зберігаючи *е, пор.: *нашэй сэстрыцы* (ПФП I, 332); в аналізованій формі можлива редукція кінцевого [і]: *юв нашэй дівонькы* (ПФП II, 75). Вказівний займенник *така* у родовому однини може мати форму *такейі*, що постала як результат аналогії, пор.: *до такэй кумы* (ПФП I, 291), *такэй ны будэ* (ПФП I, 138). У конструкції *няякыі шкоды* (ПФП I, 159), *няякыі горілки* (ПФП II, 22) флексія -ийі в структурі заперечного займенника теж відбиває результат подібної аналогії та підвищення і звуження артикуляції ненаголошеного [e].

Неособові займенники жіночого роду виразну діалектну специфіку виявляють також у давальному-місцевому відмінках однини. Зокрема, з давніх структур на зразок *тои*, *моєи*, *твоєи*, *своєи*, *нашєи*, *вашєи*, *всьєи* у берестейсько-пінському ареалі постали форми з розвитком *о, *е > [у] в новозакритому складі типу *туй*, *мойуй*, *твойуй*, *свойуй*, *нашуй*, *вашуй*, *вс'уй*, пор.: *на туй горэ* (ПФП I, 447), *в туй калітцы* (ПФП I, 407), *на туй бырозы* (ПФП I, 88), *в туй колыбільцы* (ПФП I, 88), пор. також: *пры гэтуй бысэды* (ПФП II, 21); *твоей доцці* (ПФП I, 328), *своей мачцусы* (ПФП I, 198), *своей мылой* (ПФП I, 412), *своей руднэі* (ПФП II, 103), *своей ріднэнькый* (ПФП II, 418), *всюй нашуй бэсэдонькы* (ПФП II, 234), *юсуй пэрэзві* (ПФП II, 336). У структурах, що сягають давніх форм давального-місцевого однини *моєи*, *твоєи*, *своєи*, *нашєи*, *вашєи*, зрідка простежено й розвиток *е > [о]: *по моёй работы* (ПФП I, 199), *нашой дівоньцы* (ПФП II, 354). У формах, що продовжують давні структури *нашєи*, *вашєи*, помічено збереження *е: *на вашэй нывы* (ПФП I, 409). У частині говірок зафіксовано форми давального-місцевого однини типу *мойі*, *твойі*, *свойі*, *свейі*, що, найімовірніше, відбивають результат вирівнювання за зразком відповідних форм родового відмінка, пор.: *на постілэньцы моі* (ПФП I, 257), *лыхо матэры твоі* (ПФП I, 257), *говорыть жінцэ свої* (ПФП I, 374), *свэй дытыны выночок початы* (ПФП II, 393).

В орудному відмінку однини присвійні займенники жіночого роду *моя, своя* засвідчені у формах *мейу, свейу*, що постали з *моєю, своєю* в результаті стягнення основ: *мю долею* (ПФП I, 149), з *свю жоною* (ПФП I, 433), *свю женою* (ПФП II, 421), *за свю ... нэбогою* (ПФП II, 330), *свю матэрыю* (ПФП II, 35), з *свю коцюбою* (ПФП II, 36). Форма орудного однини відносного займенника жіночого роду у конструкції *якю сажалы* (ПФП II, 24) відбиває процес *-ойу > -ейу* як результат аналогічного вирівнювання. Вказівний займенник жіночого роду *гета* в орудному однини представлений двома формами: а) *гетийу*, що відбиває розвиток *-ойу > (-ейу >) -ийу*, пор.: *гэтыю булочкою* (ПФП II, 33); б) *гетуй*, що постала на основі очікуваної *гетойу* внаслідок редукції кінцевого [у] та розвитку **o > [y]*: з *гэтуй дівчай* (ПФП I, 244). Означальний займенник *вся* в орудному відмінку має форму *вс'ий*, яка розвинулася фонетично зі старої *всьєю* внаслідок редукції кінцевого [у] та розвитку **e > [i]*, пор.: *всій компанькой* (ПФП II, 394).

Вказівний займенник *той* у називному-знахідному відмінках множини представлений переважно своїми членими нестягненими формами: *тыя козлячкы* (ПФП II, 264), *тыя всі попы* (ПФП I, 179), *тые сукенкі* (ПФП I, 207), *тые доріжскы* (ПФП I, 232), *тыі мосты* (ПФП II, 464), пор. також із часткою *ге-*: *гэтыі сваты* (ПФП II, 52), *гэтыі кусочкы* (ПФП II, 27), *гэтыі покрывалы* (ПФП II, 37), *гостынцы гэтыі* (ПФП II, 38). У частині таких форм простежено розвиток [и] > [е], пор.: *тэі волэ* (ПФП I, 255), *тэі загадкы* (ПФП I, 427), *тэі мэшчанкы* (ПФП I, 165), *тэі вэрбы* (ПФП II, 124). Нечленні форми називного-знахідного множини трапляються рідко: *тэ коровкы* (ПФП I, 272), пор. також із часткою *ге-*: *гэты й гостынькы* (ПФП II, 335). Своїми членими нестягненими формами в називному-знахідному множини представлені й інші родові займенники: *всякіе такіе* (ПФП I, 280), *такыі слова* (ПФП II, 29), *такэі кумы* (ПФП I, 291), *якыі помогалы* (ПФП II, 24), *якыі купыв* (ПФП II, 25) тощо.

Специфічні форми присвійних займенників у конструкціях *твэе стараннечко* (ПФП II, 64), *свэе жыття* (ПФП II, 37), *свэе дытя* (ПФП II, 41), *в свю сэм'ю* (ПФП II, 31), *свэі діты* (ПФП II, 188), *твэі чорны бровы* (ПФП I, 255), *твэі дыты* (ПФП I, 405), *твэі вороны коны* (ПФП II, 300), *твю млоду дівоньку* (ПФП II, 300), очевидно, свідчать про результат аналогічного вирівнювання.

Із-поміж інших відмінностей в оформленні займенників відзначимо ще факт побутування в говірках окресленого ареалу присвійного займенника *йіхний* (*йіхна, йіхне*), оформленого за зразком прикметників твердої групи, пор.: *йіхного молодого* (ПФП II, 21), *до йіхний хаты* (ПФП II, 21), означальних *кожон, каждый*, пор.: *кожон коровай* (ПФП II, 24), *кожон з гостэй* (ПФП II, 44), *в каждого своя хата* (ПФП II, 356), а також відносного *которий*, пор.: *которая з нас* (ПФП II, 410).

Більшість проаналізованих діалектних явищ іменної словозміни – власне українські інновації, ареал яких продовжується щонайменше в решті північноукраїнських говірок.

Умовні скорочення назв джерел

Назарова – Назарова Т.В. Связи говоров юго-западной Брестщины с соседними ареалами // Совещание по Общеславянскому лингвистическому атласу (28 – 31 мая 1968 г., г. Саратов): Тезисы докладов. – М., 1968. – С. 35 – 40.

ПФП, I – Раговіч У.І. Песенны фальклор Палесся. – Том 1. Песні святочнага календара. – Мн.: Чатыры чвэрці, 2001. – 527 с.

ПФП, II – Раговіч У.І. Песенны фальклор Палесся. – Том 2. Вяселле. – Мн.: Чатыры чвэрці, 2002. – 592 с.